

19. Россия и Италия. Сборник исторических материалов: в 4 т. – СПб.: Импер. Акад. наук, 1913. – Т. 2., Вып. 2. – 688 с.
20. Шаркова, И. С. Россия и Италия: торговые отношения XV – первой четверти XVIII в. / И. С. Шаркова. – Л.: «Наука», 1981. – 208 с.
21. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1990. – Т. I: Auctore H. D. Wojtyska. – 477 p.
22. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1992. – Т. II: Zacharias Ferreri (1519–1521) et nuntii minores (1522–1553) / ed. H.D. Wojtyska. – 498 p.
23. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1993. – Т. III/I: Aloisius Lippomano (1555–1557) / ed. H. D. Wojtyska. – 500 p.
24. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1991. – Т. VI: Julius Ruggeri (1565–1568) / coll. et paravit T. Glemma; suppl. et ed. St. Bogaczewicz. – 286 p.
25. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1994. – Т. IX/I: Vincentius Laureo (25 VII 1572 – 30 IX 1574) / ed. M. Korolko, H. D. Wojtyska. – 448 p.
26. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1999. – Т. IX/II: Vincentius Laureo (1 X 1574 – 30 VI 1575) / ed. M. Korolko, L. Olech. – 406 p.
27. Brevia romanorum pontificum ad Poloniam spectantia ex minutis et registries Pontificis / ed. H. D. Wojtyska CP // Elementa ad fontium editiones. – Roma: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1986. – Т. 64. – 127 p.
28. Dokumenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae illustrantia (1075–1953). – Romae: ARS-GRAF, 1953. – Vol. I: 1075–1700 / coll. P. Athanasius, G. Welykyj OSBM. – 686 s.
29. Monumenta Poloniae Vaticana / ed. E. Kuntze, C. Nanke. – Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum Cracovens, 1923–1933. – Т. V: Alberti Bolognetti nuntii Apostolici in Polonia. Epistolae et Acta. 1581–1585. – 748 s.
30. Monumenta Poloniae Vaticana / ed. L. Boratński. – Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum Cracovens, 1915. – Т. IV: J. A. Caligarii nuntii Apostolici in Polonia. Epistolae et Acta. 1578–1581. – 920 s.
31. Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690: w 2 t. – Berlin; Poznań: Księg. B. Behra, 1864. – Т. 1. – 475 s.
32. *Wycisk, F.* Akty Stolicy Apostolskiej / *F. Wycisk* // Encyklopedio katolicka. – Lublin, 1995. – Т. 1. – S. 280–281.

(Дата падачы: 20.02.2020 г.)

C. Ф. Шымуковіч

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, Мінск

S. Shymukovich

National Institute for Higher Education, Minsk

УДК 94(47+476)"18-19"(929)

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНАЯ ЭЛИТА ЗАХОДНЯГА КРАЯ Ў КАЗАНСКИМ УНІВЕРСІТЭЦЕ Ў 1880–1910-Я ГГ.

THE INTELLECTUAL ELITE OF THE WESTERN EDGE AT KAZAN UNIVERSITY IN 1880–1910

Артыкул працягвае публікацыю матэрыялаў аб ўраджэнцах беларускіх зямель, якія працавалі ў навуковых і адукацыйных установах Расійскай імперыі. Шмат ўраджэнцаў

з Заходняга края працавалі ў аддалённым Казанскім універсітэце, дзе яны будавалі свае навуковыя кар’еры. Гэтыя абставіны паўплывалі на працэсы фарміравання ідэнтычнасці гэтых асоб, на іх індывідуальнасць да працэсаў фарміравання беларускай ідэі і распрацоўкі беларускага нацыянальнага праекта. Фактар рассяроджвання інтэлектуальных рэсурсаў родам з беларускага рэгіёна па бяжмежных прасторах імперыі адмоўна адбіўся на якасці і эфектыўнасці рэалізацыі працэса канструіравання беларускай мадэрнай нацыі. Адначасова навукоўцы, якія нарадзіліся ў беларускім рэгіёне, прымалі актыўны ўдзел у грамадскім жыцці ўніверсітэцкіх гарадоў і імперыі ўвогуле.

Ключавыя словы: Казанскі ўніверсітэт; інтэлектуальная эліта; прафесар універсітэта; беларускі рэгіён; Расійская імперыя; доўгае XIX стагоддзе.

The article continues a series of publications about natives of the Belarusian lands who worked in scientific and educational institutions of the Russian Empire. A significant number of natives of the Western Territory worked in remote Kazan University, where they built their own scientific careers. These circumstances influenced the processes of formation of the identity of these individuals, their indifference to the processes of formation of the Belarusian idea and the development of the Belarusian national project. The factor of dispersal of the intellectual resources of the Belarusian region across the boundless expanses of the empire adversely affected the quality and effectiveness of the process of constructing the Belarusian modern nation. At the same time, scientists who were born in the Belarusian region took an active part in the public life of university cities and the empire as a whole.

Key words: Kazan University; intellectual elite; university professor; Belarusian region; The Russian Empire; long XIX century.

Прафесары Казанскага ўніверсітэта, якія прадстаўлялі трэцюю «хвалю» выхадцаў з беларускіх зямель (пра першыя хвалі больш падрабязна мы распявалі ў шэрагу артыкулаў, што выйшлі раней [1; 4; 18]), сваю актыўную выкладчыцкую працу распачалі ў 1880-х гадах, калі грамадскае жыццё імперыі знаходзілася пад моцным уплывам ліберальных і радыкальных ідэй. Пашырэнне інтэнсіўнасці грамадскай актыўнасці адбывалася на фоне згортвання ліберальных рэформ, якое ўвайшло ў актыўную фазу пасля забойства імператара Аляксандра II. Для ўніверсітэцкай грамадскасці гэта мела адмену ўніверсітэцкай аўтаноміі (1884 год), што прывяло да пашырэння апазіцыйных настрояў, наглядалася нарастанне працэсаў супрацьстаяння навукі і дзяржавы [2, с. 44].

Асабліва яскрава гэта праяўлялася ва ўніверсітэцкім асяродку, дзе высокай ступенню радыкалізацыі выдзяляліся студэнты, якія стваралі тайныя суполкі, выношвалі антыўрадавыя змовы. Канец XIX – пачатак XX ст. азнаменаваліся з’яўленнем і актыўнай дзейнасцю як радыкальных палітычных партый, так і шавіністычных праўрадавых арганізацый, удзел у справах якіх прымалі некаротыя вядомыя (і не вельмі) прафесары. Увогуле, грамадскае жыццё ў гэты час стала больш яскравым, актыўным і рознабаковым. Гэтыя абставіны дазваляюць устанавіць межы разглядаемага намі перыяду (з 1880-х па 1910-я гады), калі прафесійная і грамадская дзейнасць прадстаўнікоў трэцяй «хвалі» выкладчыкаў Казанскага ўніверсітэта праходзіла на фоне выспявання і ажыццяўлення рэвалюцыйных пераўтварэнняў, што карэнным чынам змянілі ўмовы існавання ўніверсітэта, яго прафесійнага і студэнц-

кага асяродкаў, ды і ўсёй імперыі ўвогуле [2, с. 43–80]. Вельмі яскрава аб дзейнасці сталічнага Пецябургскага ўніверсітэта ў гэты час распавядае ў сваёй грунтоўнай манаграфіі расійскі даследчык Я. А. Растоўцаў [3, с. 403–725].

Трыцяя «хваля» выкладчыкаў, якія мелі паходжанне з Заходняга края, пачала актыўную дзейнасць у той час, калі працягвалася плённая дзейнасць прадстаўнікоў другой «хвалі». У трэцяй «хвалі» намі выяўлена пятнаццаць асоб, якія нарадзіліся ў прамежку канца 1840-х – 1870-х гадоў ці на тэрыторыі беларускага рэгіёна, ці бацькамі якіх былі выхадцы з нашых зямель. Сярод гэтых асоб ёсць сыны ўніверстэцкіх прафесараў другой «хвалі» – Міхаіл Іванавіч Догель і Валянцін Емельянавіч Адамюк [4, с. 268–269]. У трэцяй «хвалі», як і ў папярэдніх, былі свае выдатныя навукоўцы, якія прынеслі славу ўніверсітэту і расійскай навуцы, а былі і радавыя выкладчыкі, якія якасна (ці не вельмі) выконвалі свае прафесійныя абавязкі. Амаль усе яны стала працавалі ў Казанскім універсітэце, палова з іх – болей за 20 год (гл. табліцу 1). Выключэннем з шэрагу доўгапрацуючых сталі Уладзімір Качаноўскі, выпускнік Варшаўскага ўніверсітэта, і Аляксандр Догель, як адзначаюць некаторыя даследчыкі, сваяк прафесара Івана Догеля. Абодва ў Казані затрымаліся толькі на тры гады, дзе амаль разам пачалі працаваць у 1886 годзе і разам былі пераведзены: Качаноўскі – у Нежынскі гісторыка-філалагічны інстытут у Украіну (побач з беларускім Гомелем), а Догель – у Томскі ўніверсітэт, дзе ён дзякуючы таленту і арганізацыйным здольнасцям удзельнічаў у стварэнні ўніверстэцкай інфраструктуры, зрабіў хуткую кар’еру і з часам быў пераведзены ў Пецябургскі ўніверсітэт. Так Казанскі ўніверсітэт страціў даследчыка паўднёвых славян У. Качаноўскага, які першы выявіў творы знакамітага сёння харвацкага пісьменніка Антона-Марына Глегевіча і аднаго з заснавальнікаў сусветнай нейрагісталагіі А. Догеля [5, с. 100–103; 6, с. 183–185]. У пачатку XX стагоддзя абнаўленне кадраў працягвалася, у 1906 годзе ў Казань пераехаў С. С. Зіміцкі, які застаўся ў горадзе і пасля ўстанаўлення савецкай улады. Гэта быў выдатны медык, які распрацаваў методыку «пробы Зіміцкага» [7]. На кафедры тэрапіі пасля паспяховага завяршэння навучання працаваў сын віленскага яўрэя Р. А. Лурыя, які таксама застаўся ў Казані з усталяваннем тут савецкай улады і стаў у 1920-я гады першым кіраўніком Казанскай медыцынскай акадэміі [8].

У Казань з Томскага ўніверсітэта ў 1917 годзе на пасаду ардынарнага прафесара па кафедры міжнароднага права быў прызначаны М. М. Краўчанка, які ў першай палове 1920-х гг. пераедзе ў Мінск і будзе працаваць у БДУ [9, с. 118–125]. Дарэчы, гэта быў рэдкі выпадак, амаль выключэнне, таму што ўсе прафесары – уладжэнцы беларускага рэгіёна ці самі праігнаравалі факт стварэння беларускага ўніверсітэта і не прынялі ўдзел у станаўленні нацыянальнай вышэйшай школы, ці не запрашаліся беларускімі савецкімі ўладамі.

Трэба адзначыць, што медыцына стала самай папулярнай сферай навуковых інтарэсаў для выкладчыкаў трэцяй «хвалі», хаця гэтая тэндэнцыя была

закладзена яшчэ прадстаўнікамі другой «хвалі» выкладчыкаў. У медыцыне ці ветэрынарыі спецыялізаваліся В. Адамюк, А. Догель, С. С. Зімніцкі, Р. А. Лурья і В. Арлоўскі, У. Ротэтр, І. Ланге; у правазнаўстве – Ф. Грэгаровіч, М. М. Краўчанка і М. Догель, у філалогіі і мовазнаўстве – У. Качаноўскі і А. Пор, у матэматычных навукх – Д. Дубяга і Р. Блажэўскі, першым за ўвесь час гісторыкам з ліку ўраджэнцаў беларускага рэгіёна у Казані быў К. Харламповіч. Феномен такой папулярнасці медыцыны як кірунка прафесійнай дзейнасці паспрабаваў патлумачыць сучасны англа-амерыканскі сацыёлаг Майкл Манн. Ён адзначае, што ў XIX ст. прафесійная медыцына стала такой сферай дзейнасці, над якой кантроль і ўлада дзяржавы былі мінімальныя. Адначасова ў гэты час вырас статус медыцынскай навукі і адукацыі, бо ўрбанізацыя садзейнічала пашырэнню хвароб, якія пагражалі ўсім класам, таму дзяржаве навязаць сваю ўладу ў медыцынскай прафесіі не ўдалося, хутчэй наадварот, медыцынская ўлада расла на працягу ўсяго стагоддзя [10, с. 207–208]. Некаторыя дадзеныя праспаграфічнага характару можна прасачыць і параўнаць у прыведзенай ніжэй табліцы.

Табліца 1

Выкладчыкі Казанскага ўніверсітэта «трэцяй хвалі» (1880–1910-я гг.)

	Прозвішча, імя, імя па бацьку	Гады жыцця, месца нараджэння, паходжанне	Дзе атрымаў адукацыю	Калі і кім працаваў у Казанскім універсітэце
1	Грэгаровіч Фаддзей Уладзіслававіч	1848 – пасля 1898? Мінская губ.	Дзерпцкі ўніверсітэт	1883–1898 гг. Пераведзены з Варшаўскага ўніверсітэта на пасаду прафесара па кафедры крымінальнага права
2	Дубяга Дзмітрый Іванавіч	1849–1918, Вёска Соін Магілёўскай губ. <i>(з патамных дваран Рэпошта-Дубяга)</i>	Магілёўская гімназія Пецябургскі ўніверсітэт	1884–1918 гг. Дырэктар абсерваторыі ўніверсітэта, прафесар па кафедры астраноміі і геадэзіі, 1890–1899 гг. дэкан фізіка-матэматычнага факультэта. З 1899 па 1905 г. рэктар ўніверсітэта
3	Ланге Іван Мікалаевіч	1845–1912, Віцебск	Імператарская медыка-хірургічная акадэмія	1886–1910-я гг. Прыват-дацэнт эпідэміі ветэрынарнай паліцыі ўніверсітэта
4	Догель Аляксандр Станіслававіч	1852–1922, Паневеж, Ковенская губ. <i>(з сям’і афіцэра)</i>	І-я Казанская гімназія, Казанскі ўніверсітэт	1886–1888 гг. Прыват-дацэнт эмбрыялогіі. Пераведзены ў Томскі ўніверсітэт

	Прозвішча, імя, імя па бацьку	Гады жыцця, месца нараджэння, паходжанне	Дзе атрымаў адукацыю	Калі і кім працаваў у Казанскім універсітэце
5	Качаноўскі Уладзімір Васільевіч	1853–1901 Вёска Вялікі Лес, Брэсцкі пав., Гродзенская губ. (з сям'і правасл. святароў)	Варшаўскі ўніверсітэт	1886–1888 гг. Прыват-дацэнт гісторыі і славянскай літаратуры. Пераведзены ў Нежынскі гісторыка-філалагічны інстытут
6	Блажэўскі Рамуальд Восіпавіч	1839–1916 Гродна (са шляхты, каталік)	Гродзенская гімназія Маскоўскі ўніверсітэт	1888–1913? гг. Прыват-дацэнт па кафедры чыстай матэматыкі
7	Ротэрт Уладзіслаў Адольфавіч	1863–1916, Вільна (са шляхты, каталік)	Дзерпцкі ўніверсітэт	1889–1897 гг. Прыват-дацэнт батанікі. Пераведзены ў Харкаўскі ўніверсітэт
8	Пор Адольф Іванавіч	1851–1911, Вільна (з сям'і выкладчыка французскай мовы)	Ліцэй г. Лье- жа (Францыя)	1891–1911? гг. выкладчык французскай мовы
9	Догель Міхаіл Іванавіч	1865–1936 Гейдэльберг (сын прафесара І. М. Догеля)	І-я Казанская гімназія Казанскі ўніверсітэт	1896–1917 гг. Пераведзены з Харкаўскага ўніверсітэта. З 1896 г. прыват-дацэнт, з 1900 г. экстраардынарны, з 1903 г. ардынарны прафесар па ка- федры міжнароднага права
10	Харламповіч Канстанцін Васільевіч	1870–1932 Вёска Рогачы Брэсцкі пав. Гродзенская губ. (з сям'і святароў)	Літоўская духоўная семінарыя Пецябург- ская духоўная акадэмія	1900–1917 гг. Прыват-дацэнт, з 1909 – экстраардынарны прафесар па кафедры гісторыі рускай царквы. 1916 г. – член- карэспандэнт Акадэміі навук
11	Адамюк Валянцін Емяльянавіч	1877–1950, Казань (сын прафесара Е. В. Адамюка)	Казанскі ўніверсітэт	З 1902 г. У 1902 г. – лабарант афтальмалагічнай клінікі, 1912 г. – прыват-дацэнт афтальмалогіі
12	Арлоўскі Вітольд-Яўген Францэвіч	1874–1923, Вільна (са шляхты, каталік)	Імператарская ваенна-ме- дыцынская акадэмія	1906–1918 гг. Прафесар кафедры ўрачэбнай дыягностыкі, з 1912 г. загадчык кафедры госпітальнай тэрапіі. з 1919 г. у Ягеллонскім універсітэце Кракава
13	Сямён Сямёнавіч Зімніцкі	1873–1927 Вёска Хіславічы, Месціслаўскі пав.	Імператарская ваенна-ме- дыцынская акадэмія	З 1906 г. Загадчык кафедры прыват- най паталогіі і тэрапіі

	Прозвішча, імя, імя па бацьку	Гады жыцця, месца нараджэння, паходжанне	Дзе атрымаў адукацыю	Калі і кім працаваў у Казанскім універсітэце
14	Краўчанка Мікалай Мікалаевіч	1880–1952, Магілёў (з дваран)	Магілёўская гimназія Наварасійскі ўніверсітэт	3 1917 г. Выкон. пасаду ардынарна- га прафесара па кафедры мiжнароднага права
15	Лурья Раман Альбертавіч	1874–1944, Брэст-Літоўскі (з яўрэйскай сям'і)	Вiленская прагimназія Казанскі ўніверсітэт	3 1899 г. Ардынатар і асістэнт кафе- дры факультэскай тэрапіі

Асабістая распрацоўка. Крыніцы: [5, с. 100–103, 194–195, 251–252, 261, 316–317, 471–473; 6, с. 20–21, 183–185, 239–241; 7; 8; 9; 11, с. 10 748, арк. 1–6; 12; 13, С. 339–340; 15, арк. 1–3].

Не пашырыў кола медыкаў і не пайшоў па бацькоўскай лініі Міхаіл Іванавіч Догель, сын выдатнага прафесара фармакалогіі Івана Міхайлавіча, ён абраў сабе сферай навуковага інтарэса міжнароднае права. Пачатак яго выкладчыцкай дзейнасці прыходзіцца на Харкаўскі ўніверсітэт, але досыць хутка яго пераводзяць у Казань, дзе ён становіцца ардынарным прафесарам і працуе да рэвалюцыі 1917 г. І. Догель не прымае савецкай улады, эмігрыруе ў Францыю, дзе ўдзельнічае ў справах рускіх эмігранцкіх арганізацый і навучальных устаноў. Польшчу як варыянт для эміграцыі і працы ён не разглядаў, хаця паходзіў з каталіцкай сям'і. Яшчэ адзін прафесар юрыдычнага факультэта родам з Заходняга края прадстаўляў пачатак трэцяй «хвалі», гэта прафесар крымінальнага права Фаддзей Грэгаровіч. У Казань ён быў пераведзены з Варшаўскага ўніверсітэта, дзе пачаў выкладчыцкую дзейнасць і атрымаў доктарскую ступень. У Казані ён правёў 15 гадоў, актыўна ўліўся ў вялікую мясцовую каталіцкую суполку і нават шмат гадоў выконваў абавязкі сіндзіка (старасты) Казанскага касцёла [12].

Філалагічны накірунак, так моцна прадстаўлены ў першай і другой «хвалах» выкладчыкаў з Заходняга края, у трэцяй «хвалі» саступіў сваё месца іншым галінам ведаў. Мовазнаўца Уладзімір Качаноўскі не затрымаўся ў Казані, а ўраджэнец Вільні, з сям'і выкладчыкаў мовы, швейцарац Адольф Іванавіч Пор быў звычайным універсітэцкім выкладчыкам французскай мовы без навуковай ступені. Праўда, яго біяграфія была выключна цікавай. Ён удзельнічаў на баку Францыі ў франка-прускай вайне, выкладаў французскую мову ў Сімбірскай гімназіі ў той час, калі там навучаўся Валодзя Ульянаў (будучы лідар бальшавікоў), валодаў вельмі добрай метадыкай выкладання і таму з 1891 года быў запрошаны ў Казанскі ўніверсітэт [5, с. 251–252].

На фізіка-матэматычным факультэце з 1888 па 1913 г. працаваў ураджэнец Гродна, выпускнік Маскоўскага ўніверсітэта Рамуальд Блажэўскі,

прыват-дацэнт па кафедры чыстай матэматыкі (пасля 25 год выслугі магчыма працягваць выкладчыцкую дзейнасць звычайна мелі толькі заслужаныя прафесары). Р. Блажэўскі з самага пачатку быў таленавітым даследчыкам, падчас студэнцтва ў Маскоўскім універсітэце ён быў узнагароджаны залатым медалём за студэнцкую навуковую працу, пададзеную на конкурс, аб чым у 1861 годзе рэктар прайнфармаваў гродзенскага губернатара, у якога студэнт прасіў замежны пашпарт для двухгадовай замежнай навуковай стажыроўкі [14, арк. 1–3].

Адначасова на дадзеным факультэце ззяла зорка выдатнага астранома родам з вёскі Соін Магілёўскай губерні Дзмітрыя Іванавіча Дубягі. З 1884 года ён быў прызначаны ў Казань, дзе адразу ўзначаліў універсітэцкую абсерваторыю і стаў прафесарам па кафедры астраноміі і геадэзіі. Таленавіты навуковец паказаў арганізацыйныя здольнасці і быў прызначаны дэканам фізіка-матэматычнага факультэта, а потым стаў рэктарам універсітэта ў не самых простых гады (1899–1905). Пасля бацькі і сына Кавалеўскіх гэта быў трэці рэктар з ураджэнцаў беларускага рэгіёна. Яго блізкае сяброўства са знакамітым астраномам В. П. Энгельгардам мела вынікам будаўніцтва новай, «энгельгардаўскай» абсерваторыі, якой адзін завяшчаў абсталяванне, а другі – аддаў энергію і жыццё [5, с. 316–317]. Яшчэ пры жыцці прафесара фізіка-матэматычнае таварыства пры ўніверсітэце хадайнічала ў 1898 г. аб адкрыцці прэміі імя Д. І. Дубягі для студэнтаў з мэтай заахвочваць іх да заняткаў астраноміяй і атрымала ад урада станоўчы адказ [11, спр. 9865, арк. 1–2].

Больш за ўсё ўраджэнцаў Заходняга края ў канцы XIX – пачатку XX ст. выкладала, як адзначалася, на медыцынскім факультэце. Гэта былі як штатныя выкладчыкі, так і сумяшчальнікі. Іван Мікалаевіч Ланге, родам з Віцебска, з 1874 г. працаваў прафесарам, а з 1881 па 1906 г. – дырэктарам Казанскага ветэрынарнага інстытута, адначасова з 1886 г. ён значыўся прыват-дацэнтам эпідэміі ветэрынарнай паліцыі ўніверсітэта. Ён шырока разгарнуў даследчыцкую дзейнасць, распрацаваў адну з першых у свеце вакцын супраць сібірскай язвы, заснаваў бактэрыялагічную станцыю, папулярызаваў ветэрынарную адукацыю сярод мясцовага насельніцтва. Пад канец жыцця Іван Мікалаевіч пераехаў у Польшчу, дзе ўзначаліў Варшаўскі ветэрынарны інстытут [6, с. 239–241].

У пачатку XX ст. распачынаецца выкладчыцкая і навуковая кар’ера Валянціна Емяльянавіча Адамюка, які, як і яго бацька, спецыялізаваўся ў афтальмологіі. Яшчэ пры жыцці бацькі ён працуе ў яго клініцы лабарантам, у 1912 г. прызначаецца прыват-дацэнтам афтальмологіі [11, спр. 10748, арк. 1–6; 15, спр. 2628, арк. 1–2]. За савецкім часам В. Адамюк стане прафесарам, дырэктарам клінікі, з новымі ўладамі яму было прасцей кантактаваць дзякуючы індыкатару класавага паходжання – яго бацька хоць і быў прафесарам, але нарадзіўся ў сялянскай сям’і [6, с. 97–105].

Адным з самых заслужаных выкладчыкаў на медыцынскім факультэце ў пачатку XX ст., бадай, быў ураджэнец Вільні Вітольд-Яўген Францавіч Арлоўскі, выпускнік Імператарскай ваенна-медыцынскай акадэміі. У Казань яго пераводзяць са сталіцы пасля абароны дысэртацыі ў 1907 г. адразу на пасаду экстраардынарнага прафесара па кафедры медыцынскай дыягностыкі. У 1913 г. яго абіраюць ардынарным прафесарам і адначасова В. Арлоўскі ўзначальвае тэрапеўтычную клініку. Ад універсітэта яго дэлегіруюць на шматлікія міжнародныя і расійскія з'езды ўрачоў, дзе ён удзельнічае самым актыўным чынам. Рэвалюцыю прафесар не прыняў, калі ён знаходзіўся ў 1918 г. у Томску, актыўна ўключыўся ў справы Польскага народнага дома, дзе выступаў з лекцыямі на польскай мове, што сведчыць аб зацвярджэнні ў яго польскай этнічнай ідэнтычнасці. У 1919 г. урад маладой польскай дзяржавы запрасіў прафесара ў Ягелонскі ўніверсітэт у Кракаў, куды В.-Я. Арлоўскі хутка пераехаў [13, с. 339–340], як і некаторыя прафесары з іншых імперскіх універсітэтаў. Для параўнання, выбар яшчэ аднаго каталіка – прафесара М. І. Догеля – быў іншым, аб чым пісалася вышэй. Трэба адзначыць, што Вялікая расійская рэвалюцыя 1917 г. стала каталізатарам палітычнай і грамадскай актыўнасці ў многіх выкладчыкаў універсітэта, якія былі выкінуты са звыклай «зоны камфорту» і часта аказваліся перад вельмі складаным выбарам.

Цяжка склаліся адносіны з савецкай уладай і ў адзінага ў Казанскім універсітэце прафесара-гісторыка родам з беларускага рэгіёна Канстанціна Васільевіча Харламповіча. Ён нарадзіўся ў вёсцы Рогачы Брэсцкага павета ў сям'і святара (як і У. В. Качаноўскі, з якім Харламповіч быў і земляком, і аднааслоўцам). Канстанцін Васільевіч набываў духоўную адукацыю, скончыў Літоўскую духоўную семінарыю, потым Пецябургскую духоўную акадэмію. За магістэрскую дысэртацыю, прысвечаную даследаванню гісторыі заходнерускага праваслаўя ў XVI–XVII стст. атрымаў у 1899 г. адразу дзве прэміі – Карпаву і Увараўскую. Аднак карпарацыя «прафесійных» гісторыкаў насцярожана аднеслася да К. Харламповіча, які меў духоўную адукацыю, калі ён запрасіў месца выкладчыка ў Казанскім універсітэце. Так, прафесар Фёдар Афанасьевіч Курганаў, гісторык царквы, адмовіўся падрыхтаваць афіцыйную адозву для Савета гісторыка-філалагічнага факультэта аб навуковых працах суіскальніка, ён пажадаў выказаць сваё меркаванне прыватна. Тым не менш, К. Харламповіч быў прыняты ў лік прыват-дацэнтаў універсітэта і ўжо 13 верасня 1900 года прачытаў адкрытую лекцыю «Да пытання аб сутнасці рускага раскола стараабрацтва» [16, спр. 1771, арк. 1, 15, 42–43]. Так выкладчык лацінскай мовы Казанскай духоўнай семінарыі становіцца прыват-дацэнтам па кафедры гісторыі рускай царквы, але толькі праз дзевяць год адбываецца наступны кар'ерны крок – выбары ў экстраардынарныя прафесары, а ардынарным прафесарам ён стане толькі ў 1915 г. [16, спр. 2357, арк. 1–11]. Харламповіч актыўна ўдзельнічае ў навуковым і грамадскім жыцці

факультэта і ўніверсітэта, у 1912 г. ён выконвае абавязкі сакратара факультэта, камандзіруецца на археалагічны з'езд у Пскоў у 1914 г., афіцыйна выказвае кіраўніцтву ўніверсітэта меркаванні па важных аспектах жыцця ўніверсітэта [16, спр. 2238, 2344, 2444].

У 1916 г. за выключна якасныя навуковыя працы прафесара абіраюць членам-карэспандэнтам Імператарскай Акадэміі навук, але праз год нават гэтае ганаровае прызначэнне не зможа выратаваць Канстанціна Васільевіча ад магчымага звальнення з ўніверсітэта па тэхнічных прычынах. Справа была ў тым, што Міністэрства народнай адукацыі стала патрабаваць, каб на пачатак кожнага навучальнага года ва ўніверсітэце не маглі працаваць выкладчыкі, не абраныя на пасады: «все профессора и штатные, и сверхштатные, назначенные после 27 августа 1905 года без представления факультетов и Советов университета подлежат увольнению». Так, К. Харламповіч прайшоў абранне на факультэце (5 – «за», 4 – «супраць»), аднак быў забалаціраваны на Савеце ўніверсітэта (22 – «за», 30 – «супраць»). Міністэрства бязлітасна патрабавала ад рэктара звальнення прафесараў, што не здолелі «прайсці» праз Савет універсітэта. Справа скончылася станоўча для прафесара, спрацавала карпаратыўная ўзаемадапамога прафесарскай суполкі, якая пераадолела ўнутраныя спрэчкі, і ўжо ў траўні 1917 г. па выбарчым лістам Савета ўніверсітэта К. В. Харламповіч быў амаль адзінадушна абраны на пасаду ардынарнага прафесара [16, спр. 2490, арк. 1–2, 6, 11, 18].

З савецкай уладай ў гісторыка царквы, сына святара, складаліся цяжкія адносіны, ад выкладання ва ўніверсітэце ён быў адхілены, некалькі разоў арыштоўваўся, высылаўся ў Сібір, аднак К. Харламповіч хутка атрымаў моцную падтрымку з боку ўкраінскіх калег, быў абраны акадэмікам Украінскай акадэміі навук ў 1919 г., запрошаны на працу ў Кіеў, дзе і памёр у 1932 г.

Амаль за сто год існавання Казанскага ўніверсітэта ў якасці імператарскага ў ім працавалі ў розныя гады, на розных пасадах і розны тэрмін больш трыццаці выкладчыкаў родам з Заходняга края, і навучалася яшчэ болей студэнтаў. Універсітэт даў магчымасць рэалізаваць таленавітай моладзі свой навуковы і выкладчыцкі патэнцыял, зрабіць навуковую і адміністрацыйную кар'еру, праявіць грамадскую актыўнасць у самых розных формах таленавітым навукоўцам, аднак, трэба адзначыць, што ўся гэтая дзейнасць прынесла напружана мала выгады непасрэдна беларускаму рэгіёну, з якога паходзілі як знакамітыя, так і невядомыя прафесары і выкладчыкі. Можна адзначыць, што ў XIX ст. размеркаванне інтэлектуальнай і навуковай эліты з беларускага рэгіёна па ўніверсітэтах Расійскай імперыі стала дзейным інструментам імперскай уніфікацыі беларускага рэгіёна, бо пазбавіла яго адной з самых важных складаючых сацыяльнай структуры грамадства – групы навуковай эліты, якая ў фармаце праектаў рэгіянальнага ці нацыянальнага развіцця магла прапанаваць новыя ідэі развіцця, выпрацаваць формы і метады іх дасягнення. Гэтымі абставінамі, на наш погляд, можна тлумачыць і розную моц украінскага і беларускага нацыянальнага рухаў у XIX – пачатку

XX ст. [17, с. 65–69]. Так, у Украіне ў XIX ст. мелася некалькі ўніверсітэтаў і інстытутаў, дзе былі магчымасці канцэнтраваць інтэлектуальныя рэсурсы рэгіёна, распрацаваць праграмы ўсеабавага вывучэння і развіцця рэгіёна, таму там раней быў распрацаваны нацыянальны ўкраінскі праект, і ён больш моцна і паслядоўна рэалізаваўся ў пачатку XX ст.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Шымуковіч, С. Ф. Удзел інтэлектуальнай эліты Заходняга краю ў станаўленні Казанскага ўніверсітэта ў 1820–1850-я гг. // Беларускі гістарычны часопіс. – 2018. – № 12. – С. 35–41.
2. Мобилизация и реорганизация российской науки и образования в годы Первой мировой войны / Э. И. Колчинский [и др.]; под общ. ред. Э. И. Колчинского. – СПб.: Нестор-История, 2018. – 672 с., ил.
3. Ростовцев, Е. А. Столичный университет Российской империи: ученое сословие, общество и власть (вторая половина XIX – начало XX в.) / Е. А. Ростовцев. – М.: Политическая энциклопедия, 2017. – 903 с.: ил.
4. Шимукович, С. Ф. На службе империи: научная элита белорусского региона в российских университетах в XIX в. / С. Ф. Шимукович // Чертковский исторический сборник. Вып. II: Российская империя во времени и пространстве / Государственная публичная историческая библиотека России. – М., 2019. – С. 251–275.
5. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Казанского университета (1804–1904): в 2 ч. / под ред. Н. П. Загоскина. – Казань: Казан. ун-т, 1904. – Ч. 1. – 553 с.
6. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Казанского университета (1804–1904): в 2 ч. / под ред. Н. П. Загоскина. – Казань: Казан. ун-т, 1904. – Ч. 2. – 455 с.
7. Профессор Семен Семенович Зимницкий (к 140-летию со дня рождения) / В. Н. Ослопов [и др.] // Вестник современной клинической медицины. – 2014. – Т. 7, вып. 1. – С. 65–68.
8. Сайфутдинов, Р. Г. Лурия Роман Альбертович – выдающийся Российский, советский врач-терапевт, основатель постдипломного медицинского образования в России / Р. Г. Сайфутдинов // Дневник казанской медицинской школы. – 2014. – III (VI) нояб. – С. 72–78.
9. Лушников, А. М. Связующее звено: жизнь и научное наследие Н. Н. Кравченко и Г. Г. Швиттау / А. М. Лушников, М. В. Лушников // Вестник трудового права и права социального обеспечения / Ярославский госуд. ун-т им. П. Г. Демидова. – Ярославль, 2006. – Вып. 1. – С. 116–137.
10. Манн, Майкл. Источники социальной власти: в 4 т. / Майкл Манн; пер. с англ. А. В. Лазаревича; под науч. ред. Д. Ю. Карасева. – М.: Издат дом «Дело» РАНХиГС, 2018. – Т. 2: Становление классов и наций-государств, 1760–1914 гг. – 520 с.
11. Нацыянальны архіў Рэспублікі Татарстан (далей – НАРТ). – Фонд 977. – Воп. 4 «Савет». – Спр. 9865, 10 748.
12. Липаков, Е. В. История католического прихода в Казани. Историко-архивные исследования: отдел свода памятников истории и культуры [Электронный ресурс] / Е. В. Липаков, Г. Г. Нугманова. – Казань: Академия наук Республики Татарстан, 1997. – Режим доступа: <http://archive.li/31yf1#selection-943.0-943.29>. – Дата доступа: 03.02.2020.
13. Профессора Томского университета: биографический словарь / С. Ф. Фоминых [и др.]. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1998. – Т. 2. – 544 с.
14. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Гродна. – Фонд 1. – Воп. 13. – Спр. 1240.
15. НАРТ. – Фонд 977. – Воп. 13 «Медыцынскі факультэт». – Спр. 2628.

16. НАРТ. – Фонд 977. – Воп. 12 «Гісторыка-філалагічны факультэт». – Спр. 1771, 2238, 2344, 2357, 2444, 2490.

17. *Лінднэр, Р.* Гісторыкі і улада: нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусі XIX–XX сс. / Р. Лінднэр; пер. з ням. Л. Баршчэўскага; нав. рэд. Г. Сагановіча. – Выд. 2. – СПб.: Неўскі прасцяг, 2005. – 540 с.

(Дата падачы: 17.02.2020 г.)

М. М. Шнем

Белорусский государственный университет, Минск

М. М. Shpet

Belorussian State University, Minsk

УДК 94(4)"1332-1337"

СВЯЩЕННАЯ ЛИГА 1332–1337 ГГ. КАК ПОЛИТИЧЕСКИЙ ФАКТОР В ВОСТОЧНОМ СРЕДИЗЕМНОМОРЬЕ

THE HOLY LEAGUE OF 1332–1337 AS A POLITICAL FACTOR IN THE EASTERN MEDITERRANEAN

В данной статье автор рассматривает деятельность Священной лиги 1332–1337 гг., созданной европейскими государствами (Венецианская республика, Генуэзская республика, Орден госпитальеров, Французское королевство, авиньонское папство) и Византийской империей для борьбы с западноанатолийскими бейликами (Айдын, Сарухан, Караси). В 1332–1337 гг. Священной лигой был одержан ряд побед над западноанатолийскими бейликами, в результате чего между ними были заключены мирные и торговые договоры, дававшие европейцам определённые экономические и политические привилегии. Однако вскоре бейликам удалось оправиться от понесённых поражений, что привело к очередному этапу борьбы между ними и европейцами в 1340-е гг.

Ключевые слова: Священная лига; Восточное Средиземноморье; Венецианская республика; Орден госпитальеров; западноанатолийские бейлики.

The author considers the activity of the Holy League of 1332–1337 organized by European states (the Republic of Venice, the Republic of Genoa, the Order of Hospitallers, the Kingdom of France, the Avignon Papacy) and the Byzantine Empire to struggle Westernanatolian beyliks (Aydin, Sarukhan, Karasi). In 1332 – 1337 the Holy League took a number of victories over Westernanatolian beyliks. As a result, peace and trade agreements with the Seljuks gave certain economic and political privileges to European states. However, soon beyliks were able to recover from defeats. It led to the next stage of the struggle between them and the Europeans in the 1340's.

Key words: The Holy League; the Eastern Mediterranean; the Republic of Venice; the Order of Hospitallers; Westernanatolian beyliks.

В конце 1320-х – начале 1330-х гг. в западной части Малой Азии произошли военно-политические изменения, приведшие к изменению соотношения сил в регионе. К началу 1330-х гг. западноанатолийские бейлики представляли из себя достаточно сильные в военном отношении государства,